

Prognose sector Leisure | 6 november 2020

Leisure 2020-2021 (update)

 Stef Driessen
 Ward van der Stee

6 november 2020

Keiharde klappen voor de vrijetijdsindustrie

De sector Leisure krimpt in 2020 naar verwachting met 45 procent en keert volgend jaar nog niet terug naar het niveau van voor de pandemie. Fastfood, vakantieparken en campings komen redelijk door de crisis. Voor reisondernemers, cafés, restaurants, musea, attractieparken, dierentuinen en bioscopen geldt dit niet. Zij zien hun omzet fors terugvallen door de opgelegde capaciteitsbeperkingen. In sommige branches is verdere consolidatie onvermijdelijk, zoals in het hotelwezen. Deze publicatie behandelt de laatste ontwikkelingen en vooruitzichten.

Tabel 1 Prognose Nederlandse economie

Nederland	2019	2020	2021
BBP	1,7	-5,6	2,1
Private consumptie	1,5	-7,7	1,9
Investeringen	4,6	-5,4	0,2
Export	2,7	-5,8	4,6
Import	3,2	-5,6	4,5
Inflatie	2,6	1,2	1,2
Contractlonen (part. sector)	2,4	2,5	1,1
Werkloosheid (% ber.bev.)	0,0	4,1	7,0

Bron: ABN AMRO Economisch Bureau, procentuele mutaties

Na forse krimp in 2020 volgt geleidelijk, maar geen volledig herstel in 2021. Het jaar begon veelbelovend voor de sector Leisure. Met een historisch lage werkloosheid, reële loonstijgingen en prachtige publieksevenementen lag een goed jaar voor ondernemers in de vrijetijdsector in het verschiet. Covid-19 gooide roet in het eten. De lockdown zet delen van de economie op slot en zorgden voor een flinke dip van de consumentenbestedingen.

Tegen deze achtergrond [verwacht](#) ABN AMRO dat de Nederlandse economie dit jaar met 5,6 procent krimpt (tabel 1).

Het herstel zal geleidelijk verlopen en in 2021 niet volledig zijn. Wij gaan uit van de WHO-prognose dat een vaccin medio 2021 beschikbaar is en eind 2021 volledig is uitgerold. Bovenop de met het virus samenhangende beperkingen en de terughoudendheid van consumenten en ondernemers, zullen volgend

jaar de tweede-ronde-effecten zwaarder gaan wegen. Onder meer de hogere werkloosheid en de bedrijfsfaillissementen zullen de opleving van de groei dempen. Bovendien houden wij rekening met een nieuwe opleving van het virus begin 2021, die wellicht in omvang en economische schade minder fors is dan de tweede golf, maar desalniettemin het herstel in de weg zit in de eerste helft van 2021.

Consumentenbestedingen

De lockdown, reisbeperkingen en andere maatregelen om onderling contact te minimaliseren zorgen voor een flinke dip in de consumentenbestedingen. Tijdens de eerste lockdown in maart, april en mei gaven consumenten [19 procent](#) minder uit. Nederlandse banken zagen dat terug op de spaarrekeningen. De spaarsaldi liepen op van 360 miljard euro in februari tot ruim 389 miljard euro in [september](#). Dat is een stijging van ruim 8 procent, die vooral werd gestuwd door de storting van het vakantiegeld in mei.

Tabel 2 Pinvolumes per maand, waarbij 2020 met 2019 vergeleken wordt.

Contante betalingen en de bestedingen van buitenlandse toeristen en bedrijven zijn niet inbegrepen

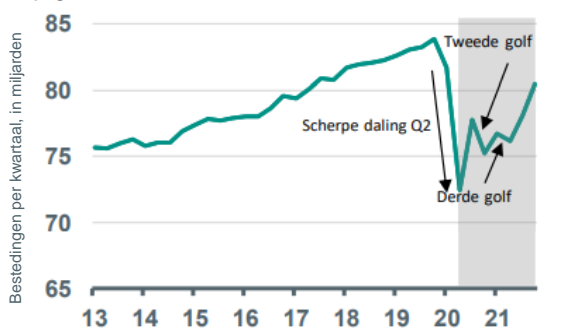
	2020	Januari	Februari	Maart	April	Mei	Juni	Juli	Augustus	September	Oktober
Restaurants		11,9%	10,9%	-42,9%	-59,3%	-49,8%	-11,0%	14,1%	9,4%	12,8%	-28,5%
Bars\Café		12,2%	12,9%	-50,7%	-84,7%	-77,8%	-13,9%	9,5%	1,1%	4,5%	-48,1%
Musea		25,2%	26,4%	-71,5%	-94,8%	-95,2%	-48,5%	-14,8%	-35,0%	-22,5%	-56,0%
Catering		4,3%	4,7%	-49,3%	-88,9%	-84,3%	-66,4%	-56,9%	-52,8%	-52,1%	-69,8%
Bioscopen		10,9%	29,2%	-63,8%	-95,8%	-93,1%	-72,1%	-63,2%	-59,9%	-51,9%	-73,9%

Bovenstaande tabel vergelijkt de pinvolumes in 2020 met dezelfde periode in 2019. Van een stevige terugval was en is helaas sprake in de horeca, dagrecreatie, de reisindustrie en de evenementenbranche. De bescheiden omzet die hier nog werd gemaakt was afkomstig uit soms inderhaast opgezette diensten als afhalen en bezorgen of uit bijvoorbeeld sponsoring en lidmaatschappen. In sommige gevallen is de omzet praktisch opgedroogd, zoals in het geval van nachtclubs die al sinds 16 maart gesloten zijn. Op 13 oktober 2020 maakte premier Rutte bekend dat zij gesloten blijven tot de komst van een vaccin.

Wij ramen de verwachte daling van de totale consumentenbestedingen op 7,7 procent in 2020. Het herstel is in 2021 verre van volledig. Door de tweede en – door ons verwachtte – derde golf blijven deze in de eerste helft van het jaar hangen op het niveau van 2014. De grafiek rechtsonder laat zien dat de klappen die consumptieve bestedingen hebben gehad in de afgelopen twee kwartalen, ongeëvenaard groot zijn in vergelijking tot voorgaande crises.

Volledig herstel consumptie pas na 2021

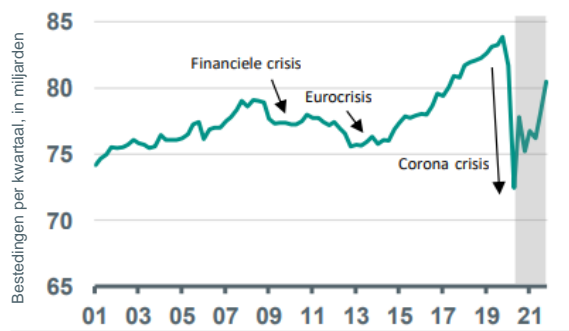
Particuliere consumptie, constante prijzen 2010; gecorrigeerd voor seizoen- en kalenderdagen, in grijs orzels voorspellingen voor 2020 en 2021

Bron: CBS

Consumptie ongekend hard geraakt in 2^e kw.

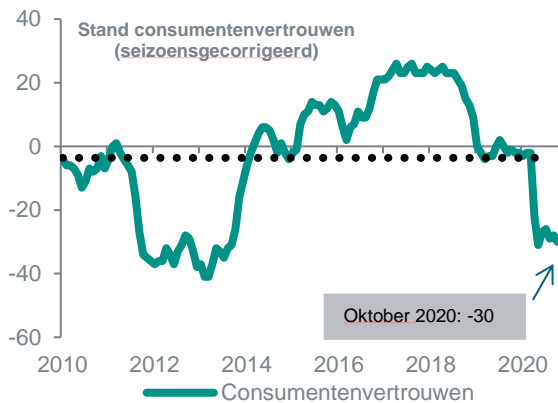
Particuliere consumptie, constante prijzen 2010; gecorrigeerd voor seizoen- en kalenderdagen, in grijs orzels voorspellingen voor 2020 en 2021

Bron: CBS

Hoe nu verder?

De ontwikkelingen in de sector Leisure hangen in de eerste plaats af van hoe snel de samenleving weer in staat is om het normale leven min of meer op te pakken. Tegelijk bestaan er grote verschillen in de manier waarop de diverse branches binnen de sector Leisure met de huidige beperkingen omgaan en in welk tempo ze van een normalisering kunnen profiteren.

Een snelle oplossing van de pandemie ligt op dit moment niet voor de hand. Herstel van het consumentenvertrouwen zal daarmee op zich laten wachten. Een vaccin biedt uiteraard uitkomst en algemeen wordt aangenomen dat het eerste goedgekeurde vaccin in de eerste helft van volgend jaar gereed zal zijn. Het duurt dan echter nog maanden voordat het vaccin gedistribueerd is en er voldoende mensen gevaccineerd zijn om groepsimmunitet te bereiken. De hoop voor de kortere termijn is dat het virus weer snel aan terrein verliest en dat met sneltesten een deel van de maatregelen (permanent) kan worden terugschroefd.

Inmiddels staat het water bij tienduizenden ondernemers aan de lippen. De mogelijkheden om de vaste lasten te beperken verschillen per branche en soms zelfs per onderneming. Hotels en restaurants hebben veel tijdelijke arbeidscontracten niet verlengd om de vaste lasten te drukken. Bij verdere personeelsreducties staan vooral de kostbare afvloeiingsregelingen in de weg.

In de cultuursector en bij sportverenigingen is er ruimte om tijdelijke huurverlaging overeen te komen en in sommige gevallen weten bedrijven de boeg geheel om te gooien en op alternatieve wijze alsnog omzet te genereren. In een aantal gevallen zouden echter ondernemers moeten overwegen om tijdelijk of permanent hun bedrijf stop te zetten, om restschulden te voorkomen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de organisatoren van verre reizen en groepsreizen, waarvoor de herstelperiode relatief lang duurt.

De steunmaatregelen van de overheid hebben tot dusver in de ergste nood voorzien. Zo zijn onder meer de vakantieparken en campings goed door de eerste lockdown van dit voorjaar heen gekomen. Zij zijn inmiddels uit de gevarenzone. Dat stelt hen in staat om weer belastingen te betalen. Gemiddeld betalen deze bedrijven van iedere euro omzet 30 cent aan [belastingen en lokale heffingen](#).

Andere branches zoals de horeca en de reisbranche krijgen bij de huidige tweede golf opnieuw een zware tik. In sommige gevallen is sluiting verplicht en is het maar de vraag of de getroffen ondernemers voldoende hebben aan de compensatiemaatregelen.

De regeling Tegemoetkoming Vaste Lasten ([TVL](#)) verlicht voor zwaarste getroffen bedrijven een deel van de pijn. De regeling compenseert nu de helft van de vaste lasten, zoals vastgesteld door het Centraal Bureau van de Statistiek. Uit data van ABN AMRO blijkt dat de daadwerkelijke vaste of 'beïnvloedbare' lasten hoger liggen dan de berekeningen van het Centraal Bureau voor de Statistiek waar het kabinet zich op baseert. Zo lag de gemiddelde uitgaande geldstroom bij de restaurants - ondanks de uitgestelde belastingen en aflossingen aan banken - in april nog op 57 procent van het niveau van 2019. In mei gaven meer verhuurders een tijdelijke huurkorting en bedroeg de uitgaande geldstroom 53 procent van het niveau van 2019. In juni, de maand van de heropening, was dat 90 procent. Voor met name kapitaalintensieve bedrijven en de binnenstedelijke horeca die vaak kampt met hogere huisvestingslasten, is deze steun ontoereikend.

Een andere grote zorg is de afbouw van de belangrijkste steunmaatregel, die voor looncompensatie in het geval van sterk terugvallende omzet. Per 1 oktober is de derde tranche van deze zogenoemde Noodwet Ondersteuning Werkgelegenheid (NOW) ingegaan. De vergoeding van de personeelslasten wordt in drie

stappen verlaagd, van maximaal 80 naar 60 procent van het brutoloon. Op het moment dat dit stappenplan werd vastgesteld, was nog geen sprake van een tweede golf. Te overwegen valt om de afbouw en de omvang van deze regeling te koppelen aan de [routekaart](#) van het kabinet.

Uiteraard moeten ook de banken hun verantwoordelijkheid nemen. De banken deden dat in de afgelopen zes maanden door aflossingen en in het geval van ABN AMRO door ook renteverplichtingen op te schorten. Daarnaast is er waar mogelijk extra financiering verstrekt. Volgens de [Coronamonitor](#) van de Nederlandse vereniging van Banken is er tot 30 oktober 2020 voor 28 miljard euro aan extra liquiditeitssteun verschaft. Door de voorwaarden die de Europese Unie aan de coronakredieten stelt, is slechts 6 procent van dit bedrag voorzien van staatsgarantie.

De extra middelen gaven veel ondernemers extra ruimte om op adem te komen en hun bedrijfsmodel aan te passen aan de nieuwe situatie. Toch zijn veel ondernemingen structureel verlieslatend omdat ze capaciteit structureel moeten verlagen. Dat beperkt in toenemende mate de mogelijkheden om bij te financieren. Financieringen worden niet verstrekt aan branches, maar aan individuele ondernemers en bedrijven. Bij het verstrekken of verlengen van financiering moet een bank de overtuiging hebben dat het aannemelijk is dat deze ook wordt terugbetaald. Dat dwingt maatwerk af. Dat maatwerk wordt geleverd, want er staat veel op het spel.

Uitsplitsing naar branche

Niemand weet precies hoe de coronacrisis zich zal ontwikkelen. Wij maken daarom gebruik van een basisscenario. Hierin wordt verondersteld dat een grootschalige vaccinatie in 2021 nog niet op gang is gekomen en een significante versoepeling van de maatregelen om onderlinge contacten te beperken nog niet aan de orde is.

In onderstaande tabel worden de gemiddelde omzetmutaties steeds vergeleken met 2019.

	Omzet 2019	Verwachte omzet in 2020 als percentage van 2019	Verwachte omzet in 2021 als percentage van 2019
Leisure			
Restaurants	4.634 mln ^[1]	57 %	70 %
Fastfood	3.070 mln ^[1]	87 %	105 %
Kantines & catering	3.412 mln ^[1]	51 %	60 %
Hotels	6.301 mln ^[2]	41 %	60 %
Vakantieparken	2.544 mln ^[2]	100 %	108 %
Campings		90 %	105 %
Travel	9.400 mln ^[3]	15 %	35 %
Musea	536 mln ^[4]	24%	40 %
Bioscopen	348 mln ^[5]	30 %	40 %
Attractieparken & Dierentuinen		35 %	55 %

^[1] Bron: [FSIN](#). De totale omzet in de horeca bedroeg in 2019 ruim [23,5 miljard](#) euro

^[2] Bron: [CBS](#), bewerking ABN AMRO. Bij de omzet van de vakantieparken is de omzet van campings inbegrepen

^[3] Bron: [ANVR](#), bewerking ABN AMRO. In totaal gaven Nederlanders [23,9 miljard](#) euro uit aan vakanties en zakelijke reizen.

^[4] Bron: [Museumvereniging](#). Dit betreft de eigen inkomsten, exclusief subsidies

^[5] Bron: Filmonderzoek Nederland. Dit betreft de [ticketinkomsten](#). De inkomsten uit eten en drinken zijn niet inbegrepen

De ontwikkelingen binnen de bedrijfstakken lopen sterk uiteen. Het ene bedrijf kan beter overweg met de beperkingen dan het andere. Zo doen de traditionele bezorgrestaurants het doorgaans goed en zijn de mogelijkheden voor veel eetcafés de komende weken beperkt.

Restaurants

Tijdens de lockdown in het voorjaar startte 48 procent van de restaurants met de mogelijkheid om maaltijden af het afhalen. Daarnaast ging 29 procent maaltijden bezorgen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de bezorgomzet explodeerde. In het eerste halfjaar lag de bezorgomzet 36 procent hoger dan in dezelfde periode van 2019. Het duurt echter even voordat traditionele restaurants hun processen en gerechten naar behoren hadden ingericht op bezorgen of afhalen. Daardoor deden vooral de restaurants die voorheen al sterk waren gericht op bezorging goede zaken.

Wij verwachten dat de omzet van restaurants dit jaar bijna halveert. Ondanks de verplichte sluiting van de horeca in het afgelopen voorjaar en de herhaling hiervan sinds half oktober, ontvangen zij nog geen specifieke of regionale steunmaatregelen. Per saldo leed 77 procent van de horecaondernemers verlies in de eerste helft van 2020.

Voor een herstel van de meeste restaurants is een versoepeling nodig van de maatregel om anderhalve meter afstand te houden. Deze maatregel veroorzaakt – in combinatie met het opleggen van een maximale groepsgrootte en het beperken van openingsuren – een capaciteitsreductie van circa 60 procent. Cafés hebben hun capaciteit zelfs met 72 procent zien afnemen. Dat is exclusief het verlies aan omzet door beperking van de openingstijden.

Veel mogelijkheden om de schade te beperken zijn er niet. Nederlandse restauranthouders gaan er niet makkelijk toe over om op drukke bezoeken een meerprijs te rekenen. Dit in tegenstelling tot in Duitsland, waar horecaondernemers bijvoorbeeld een ‘tijdelijke hygiëne-toeslag’ in rekening brengen. Afscheid nemen van personeel kan de kosten drukken, maar heeft als beperking dat het onzeker is of er voldoende mankracht beschikbaar is op het moment dat restaurants weer (meer) bezoekers mogen ontvangen. Door de [Wet Arbeidsmarkt in Balans](#) zijn de mogelijkheden om personeel flexibel op- of af te schalen sinds 1 januari dit jaar beperkter geworden.

Positief is dat meer ondernemers gebruikmaken van alternatieve ‘[metrics](#)’ om hun bedrijf op te sturen. Zo zal vanwege de beperkte capaciteit meer ingezet worden op het verhogen van de omzet per beschikbare stoel per uur. Deze meer economische benadering levert informatie en ideeën op waarmee nieuwe doelgroepen kunnen worden bereikt. Zo kunnen er speciale plekken worden ingericht voor mensen die anders thuiswerken of kunnen kinderhoeken worden gemaakt om jonge gezinnen uit de buurt aan te trekken. Bovendien kan met deze aanpak een meer onderbouwde keuze worden gemaakt om op bepaalde uren of dagen open of juist dicht te gaan, of om bepaalde tijdsblokken voor gasten in te stellen.

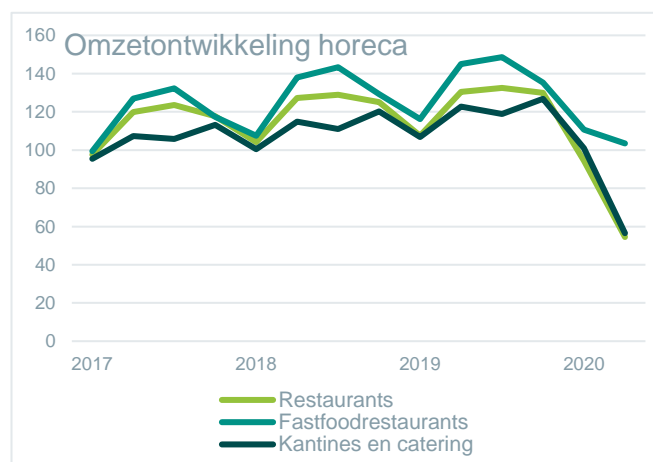
Om hun overlevingskansen te vergroten moeten horecaondernemers in overweging nemen om de handen ineen te slaan. Door verregaande samenwerking kunnen restaurants en cafés hun inkoop- en overheadkosten beperken. [Fastfoodrestaurants](#) hebben deze route al veel eerder ingeslagen.

Fastfood

De sterke afname van buitenlandse studenten en toeristen in de grotere Nederlandse steden raakt de fastfoodrestaurants in het hart. ABN AMRO voorspelt voor de fastfoodbedrijven een omzetsdaling van 13 procent in 2020.

Toch houden deze bedrijven het hoofd relatief goed boven water. Dat zien beleggers ook. In oktober waren de aandelen van McDonald’s en Domino’s op de beurs zelfs meer waard dan voor het uitbreken van de

pandemie. De kracht van deze grote ketens zit in het continu verhogen van de productiviteit, mede als gevolg van een verdere digitalisering. Zo wordt het bestellen en betalen in fastfoodrestaurants vereenvoudigd en wordt verspilling bij het bereiden van gerechten steeds verder teruggedrongen. Minstens zo belangrijk is het verhogen van de doorlooptijd van zowel de gasten als de bereiding van de gerechten. Als gasten relatief kort blijven zitten dan creëert dat ruimte voor nieuwe gasten. En als gerechten sneller worden bereid, kan een medewerker meer gasten bedienen.

Bron: CBS, indexcijfers 2015=100

In de afgelopen vijf jaar namen de verkopen van fastfoodrestaurants in Nederland met liefst 29 procent toe.

Van iedere euro die Nederlanders aan eten en drinken in 2019 spendeerden, ging ruim vijf cent naar een fastfoodzaak. Met een omzet van ruim 3 miljard euro komen de 6.580 fastfoodbedrijven steeds meer in de buurt van de omzet die de 9.736 overige restaurants (ruim 4,6 miljard euro omzet) en contractcaterers (3,4 miljard euro) voor het uitbreken van de coronacrisis realiseerden. Dit jaar gaan de fastfoodrestaurants de sterk geraakte caterers ruimschoots voorbij en naderen ze de jaaromzet die alle overige restaurants realiseren.

Catering

Catering voor bedrijven (-46,2 procent), onderwijs (-63,3 procent) en het vliegverkeer (-59,6 procent) heeft ongekend [harde klappen](#) gekregen door massaal thuiswerken, de sluiting van schoolkantines en de instorting van luchtvaart. Aan catering op scholen wagen steeds minder caterers zich vanwege de eisen aan gezonde voeding. Leerlingen onttrekken zich hieraan en bezoeken liever de supermarkt, de horeca of de bezorger in de buurt van het schoolplein.

Dit jaar wordt een terugval in de omzet van kantines en caterers verwacht naar 51 procent van dat van vorig jaar. Volgend jaar valt voor de caterers herstel te verwachten tot circa 60 procent van het niveau van 2019.

Overnames en fusies liggen in deze branche voor de hand met als doel schaalvergroting. Druk op de volumes is sinds de crisis namelijk het grootste gevaar. Voor het uitbreken van de pandemie was prijsdruk juist de grootste zorg. Werknemers kochten voorheen zelden de volledige lunches en besteedden daarom relatief weinig in de bedrijfskantines. Door het vele thuiswerken worden de wat schaarsere contactmomenten op het werk belangrijker. Caterers kunnen hierop inspelen door de lunch juist luxer en dus wat duurder te maken.

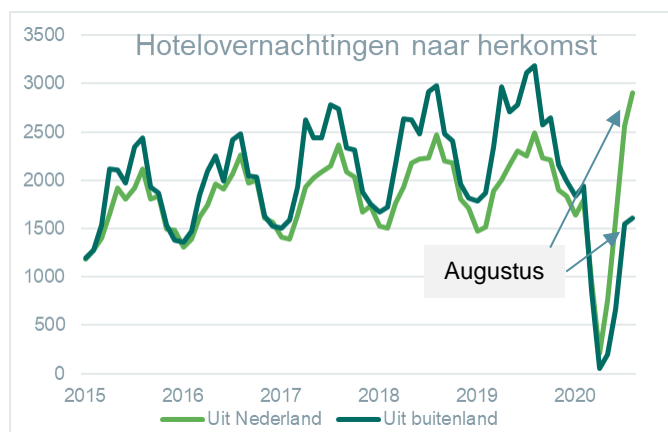
Hotels

De hotels die zijn gevestigd in de grote steden doen het sinds het uitbreken van de crisis ronduit slecht. De redenen liggen voor de hand; minder buitenlandse toeristen en internationaal zakenverkeer en het wegvallen van congressen en evenementen. Voorheen had 40 procent van alle hotelgasten een zakelijk motief. Vooral in de grote steden is deze groep sterk terugggevallen. Met de hotels in de periferie gaat het dit jaar redelijk. Zij zijn minder afhankelijk van zakelijke gasten en internationale toeristen.

Tijdens de eerste lockdown was 53 procent van de Nederlandse hotels gesloten. In Amsterdam sloot het hoogste aantal hotels en was dit bovendien voor een relatief lange duur: 98 dagen tegen 63 dagen in de rest van het land. De kans is groot dat dit scenario dit najaar deels herhaald gaat worden. Volgend jaar is een groei van 40 procent zeker haalbaar. De meeste hotels kunnen overleven bij de krappe 60 procent bezettingsgraad die ze dan bereiken.

Hotelondernemers die zich op toeristen uit Nederland, Duitsland en België richten, hebben minder moeite bij het aantrekken van nieuwe gasten. Voor hen zijn 'hygiëne' en 'annuleringsvoorwaarden' voorlopig de belangrijkste selectiecriteria. Hotels doen er goed aan om te communiceren over hun schoonmaakprotocollen en dan in het bijzonder over de creatieve oplossingen die zij hebben gevonden om deurklinken, liftknoppen en andere contactpunten zoals de afstandsbediening en schakelaars schoon te houden.

Het belang van de annuleringsvoorwaarden blijkt uit de wijze waarop de hotels worden geboekt. In de maanden mei, juni en juli was de eigen website het belangrijkste kanaal. Sinds augustus boeken meer mensen via Booking.com. Het is aannemelijk dat de zeer duidelijke communicatie van het platform over annuleringsvoorwaarden hiervan de oorzaak is. Hotels doen er verder goed aan om een hoog- en een laagtarief te introduceren. Bij het hoogtarief is annuleren tot het laatste moment mogelijk.

Door: ABN AMRO

Bron: CBS

Naar verwachting leidt de coronacrisis tot een verdere consolidatie in de branche. Al veel langer sluiten zelfstandige hotels zich bij een keten aan, een beweging die werd versneld na de aanslag op het WTC in de New York in 2001 de financiële crisis van 2008. Inmiddels maken 20 procent van de hotels onderdeel uit van een groep en deze ketens zijn samen goed voor 63 procent van het totale aanbod aan hotelkamers. Wij verwachten dat na de coronacrisis ongeveer 70 procent van de kamers door een hotel wordt aangeboden dat onderdeel is van een keten.

Gemiddeld zijn hotels 22 procent van hun omzet kwijt aan overheadkosten. Dit betreft onder meer de huur of afschrijving op een eigen hotelpand en

de kosten van het management, de verzekeringen en de marketing. Hotels binnen een keten zijn vanwege hun grotere omvang beter in staat om die kosten per overnachting te drukken en daarmee hun winstgevendheid te verhogen.

Wij verwachten dat daarnaast dat veel vaste contracten in de hotellerie worden aangezegd. Het is de vraag of deze mensen nog beschikbaar zijn nadat er een vaccin is gevonden. Bij de stevige personeelsreducties die tijdens de financiële crisis bijvoorbeeld in [de bouw](#) hebben plaatsgevonden, was dit niet het geval. Een goed alternatief voor ontslag is het ['collegiaal uitlenen'](#) van medewerkers aan zorginstellingen of andere branches die personeelstekorten ervaren.

Er is een lichtpuntje. Uit data van marktonderzoeker AirDNA blijkt dat het aantal [actief aangeboden](#) Amsterdamse woningen op Airbnb tijdens de coronacrisis is gehalveerd, van 13.833 naar circa 6.525 woningen. Mogelijk komt een deel van deze woningen permanent beschikbaar voor woningzoekenden en versnelt dat in 2021 het herstel van de hotellerie.

Vakantieparken & Campings

Hoewel campings en veel vakantieparken dicht waren tijdens Pasen, Pinksteren en de meivakantie, hebben zij de schade kunnen beperken in de zomermaanden. Afgelopen zomervakantie zijn voor kampeerplekken gemiddeld **21,2 procent** meer reserveringen gemaakt dan een jaar eerder. Vakantieparken presteerden in de zomer nog beter met een toename van 24,7 procent.

Dat laat onverlet dat de uitbaters van groepsaccommodaties deze luxe niet hadden. Een groot aantal van hen verkeert inmiddels in zwaar weer. Net als bij de hotels kunnen zij op het moment niet veel meer doen dan te zorgen voor goede hygiëne en annuleringsvoorwaarden om bezoekers alsnog over de streep te trekken.

Herkomst	Daling overnachtingen in logiesaccommodaties in 2020 t/m augustus	Aandeel 2020	Aandeel 2019
Totaal landen	-28,9%		
Nederland	-11,7%	72,4%	57%
Totaal buitenland	-52,9%	27,6%	43%
Europa exclusief Nederland	-48,7%	25,6%	36%
Duitsland	-38,3%	15,5%	18%
België	-48,7%	3,6%	5%
Verenigd Koninkrijk	-67,5%	1,9%	4%
Frankrijk	-53,1%	1,0%	2%

Door: ABN AMRO

Bron: CBS

Om aantrekkelijk te blijven, moeten parken er ook voor zorgen dat er in de buurt iets te doen is.

Vakantiegangers op Ibiza kunnen de hippiemarkt bezoeken en in Barcelona wandelen ze over de Las Ramblas-promenade.

Nederlandse vakantieparken en campings, die vaak in of bij het bos of in het platteland liggen, doen er dan ook goed aan om regionale samenwerkingen aan te gaan, bijvoorbeeld met attractieparken, musea, watersportbedrijven en restaurants.

Naar verwachting wordt 2021 een goed jaar voor de vakantieparken en campings. Nederlanders boeken hun vakanties voorlopig dichtbij huis en lijken graag op pad te willen. Zo noteerde de verkoop van campers in augustus een plus van 14,2 procent ten opzichte van dezelfde maand in 2019. De vakantieparken zijn beperkt afhankelijk van buitenlandse toeristen. Het zijn vooral Duitsers en Belgen die de Nederlandse parken bezoeken.

Soort accommodatie	Daling overnachtingen naar accommodatie in 2020 t/m augustus	uit Nederland		uit buitenland	
totaal	-28,9%	45.424	72%	17.338	28%
hotels	-42,7%	12.433	27%	8.699	50%
campings	-8,6%	14.319	32%	2.642	15%
vakantieparken	-22,2%	17.380	38%	5.844	34%

Door: ABN AMRO

Bron: CBS

Travel

De omstandigheden in de reisbranche zijn bijzonder grimmig. Reisondernemers worden dit jaar geconfronteerd met een omzetsuitval van 85 procent. Daarnaast maken ze hoge kosten als gevolg van de annuleringen en repatriëring. Geen andere branche binnen de sector Leisure heeft het zo zwaar voor de kiezen gekregen. Voor volgend jaar wordt weliswaar sterk herstel verwacht, maar het niveau van voor de crisis blijft nog ver uit zicht.

Voor veel ondernemers is het dit jaar erop of eronder. Zij doen er goed aan om te bepalen tot hoe ver zij willen gaan bij het in leven houden van hun onderneming. Nu stoppen kan restschulden helpen voorkomen. In veel gevallen staat Stichting Garantiefonds Reisgelden garant en kunnen trouwe klanten hun aanbetaalde reis vergoed krijgen.

Het vakantieverkeer per [vliegtuig](#) zal nog lange tijd hinder ondervinden van het coronavirus. Uit een [enquête](#) onder 10.000 Europeanen blijkt dat begin oktober slechts 51 procent zich voldoende comfortabel voelt om een vliegtuig te betreden.

Voor autovakanties is het animo groter. Wanneer de waarschuwingen voor buitenlandse reizen worden verlicht, zegt 78 procent van de Europeanen hiervoor te kiezen. Het herstel zal dan ook eerder optreden bij reisondernemers die boekingen verzorgen naar landen die makkelijk te bereiken zijn. Voor reisondernemers die zich richten op verre reizen is de herstelperiode langer. In alle gevallen geldt dat reisondernemers zich kunnen onderscheiden door het aanbieden van goede betalings- en annuleringsvoorwaarden.

Een positieve ontwikkeling is dat de onduidelijkheid over beperkingen in het internationale verkeer begin volgend jaar afneemt, het moment dat het Europese RIVM verantwoordelijk wordt voor het afgeven van reisadviezen. Het komt dan niet meer voor dat Nederland een gebied bijvoorbeeld op oranje zet, terwijl bijvoorbeeld Duitsland een positief reisadvies afgeeft. Dat gebeurde deze zomer bij de Griekse eilanden en bij Kroatië. Het leidde tot een onwerkbaar situatie voor de reisondernemers en hun internationale partners. De vooruitzichten voor de reisbranche kunnen aanzienlijk verbeteren ná de invoering van een [Europees protocol](#) voor het snel-testen van vakantiegangers.

Musea

Musea krijgen dit jaar naar verwachting slechts 8,7 miljoen bezoekers over de vloer. Dat zijn er 24 miljoen minder dan de 32,7 miljoen van vorig jaar. Een belangrijke oorzaak van deze terugval is de afname van buitenlandse toeristen die in 2019 nog goed waren voor 29 procent van het totale museumbezoek. Ook ouderen blijven weg. Een kwart van de bezoekers is ouder dan 65 jaar. Zij zijn huiverig om in openbare gelegenheden te komen en hiervoor een reis aan te gaan met het openbaar vervoer. Verbetering wordt tot diep in 2021 in de weg gezeten door de strenge [protocollen](#) die musea hebben opgesteld. Vooralsnog wordt uitgegaan van maximaal een gezelschap per tien vierkante meter vloeroppervlak.

De terugval in inkomsten loopt echter niet parallel aan die van het bezoek. Van de ruim 1 miljard euro aan inkomsten kwam in 2019 iets minder dan de helft uit subsidies of andere giften. Musea hebben zich de afgelopen jaren met succes ingespannen om hun eigen inkomsten te verhogen. Van die inspanningen zien zij voorlopig weinig terug.

Musea hebben slechts beperkte mogelijkheden om snel hun kosten te verlagen. Gemiddeld besteden musea 23 procent van hun kosten aan huisvesting. Dat is aanzienlijk meer dan de horeca of hotellerie in Nederland. ABN AMRO verwacht dat een deel van de huurcontracten in de sector kunst en cultuur zo wordt aangepast dat de huren meer meebewegen met de omzet, zeker wanneer het om publiek vastgoed gaat. Daarnaast kampen grotere cultuurinstellingen met een relatief hoge overhead. Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat van het budget van een museum gemiddeld 31 procent wordt gependeed aan exposities en (onderhoud aan) de collectie. Administratieve en overige kosten zijn goed voor 25 procent.

Ook in deze branche ligt verdere consolidatie in de verwachting. Na de financiële crisis van 2008 zagen we deze ontwikkeling ook. Het Brabants Orkest en het Limburgs Symfonieorkest fuseerden zelfs tot Philharmonie Zuidnederland. Uit het Nederlands Architectuurinstituut, Premisela Instituut voor design en mode en het Virtueel Platform, kennisinstituut voor e-cultuur ontstond Het Nieuwe Instituut. En Ro Theater, de Rotterdamse Schouwburg en Productiehuis Rotterdam gingen op in Theater Rotterdam.

Bioscopen

De coronacrisis heeft een flinke deuk veroorzaakt in het bioscoopbezoek. Voor dit jaar wordt verwacht dat de omzet op maximaal een derde komt te liggen van het niveau van voorheen. De maatregelen om onderling contact te beperken eisen hun tol. Concreet hebben deze tot gevolg dat de capaciteit van een bioscoopzaal wordt gereduceerd tot 30 procent. Voor volgend jaar wordt slechts beperkt herstel verwacht, aangezien de verwachting is dat de maatregelen grotendeels in stand blijven.

Dit jaar zijn veel nieuwe films uitgesteld of direct aan de consument thuis beschikbaar gesteld via video on demand of via streamingdiensten als Disney Plus, Amazon Prime, HBO of Netflix. Bioscopen worden verder geplaagd door oplopende personeelslasten, omdat er meer inzet nodig is om bezoekersstromen in goede banen te leiden. Daarnaast moet vaker schoongemaakt worden en worden geïnvesteerd in ventilatie. Een duidelijke communicatie over de verbeteringen die inmiddels zijn doorgevoerd kan 65-plussers aanmoedigen om weer te komen. Zij waren in 2019 goed voor 13 procent van het totale bioscoopbezoek.

De grootste kans voor de bioscopen ligt volgens ABN AMRO in het verhogen van de bezoekfrequentie van dertigers en veertigers. Dertigers en veertigers gingen voor het uitbreken van de crisis respectievelijk 2,3 en 1,9 keer per jaar naar de bioscoop. Dat is veel minder dan de groep in de leeftijd van 13 tot 23, die 6 keer per jaar ging. Of de groep van 24 tot 29 jaar, die 4,8 keer per jaar de bioscoop bezocht. ABN AMRO denkt dat de dertigers en veertigers bovendien bereid zijn om een [meerprijs](#) te betalen voor de betere stoelen, zoals ze dat ook gewend zijn in vliegtuigen. Jongere bezoeker kunnen dan worden overgehaald door de wat mindere plekken goedkoper aan te bieden.

Attractieparken & dierentuinen

Ook de attractieparken en dierentuinen zien hun omzet stevig teruglopen door de lockdown en de capaciteitsbeperkende maatregelen. De personeelskosten nemen toe doordat er meer mensen nodig zijn die moeten waarborgen dat bezoekers afstand van elkaar houden. De omzet bedraagt dit jaar naar verwachting een derde van het vorig jaar. Volgend jaar wordt herstel verwacht, maar oude niveaus blijven nog ver uit zicht. Veel attractieparken en dierentuinen bevinden zich buiten de randstad. Dat had als voordeel dat zij goed hebben kunnen inspelen op de behoefte van Nederlanders die in de zomer veelal in eigen land vakantie vierden.

De crisis heeft als positief punt dat attractieparken en dierentuinen worden gedwongen tot een ander en wellicht meer bestendig bedrijfsmodel. Voor corona richten de parken zich vooral op het binnenhalen van zoveel mogelijk bezoekers. Zo werd één op de drie tickets tegen hoge kortingen verkocht via een supermarkt of drogisterij. In de toekomst zal naar verwachting meer gekeken worden naar het type bezoeker en worden getracht een meer persoonlijke relatie aan te gaan.

Het inzetten van digitale middelen en bezoekersregistratie maakt deze nieuwe werkwijze mogelijk. Via gegevens die kunnen worden verzameld bij de [betaling](#), kunnen bezoekers worden benaderd met tips om ze tot een herhalingsbezoek te stimuleren. Denkbaar is ook dat terugkerende gasten worden beloofd met bijvoorbeeld een gratis parkeerkaart, op tijden dat het normaal gesproken minder druk is. Liefst [75 procent](#) van de bezoekers staat open voor gepersonaliseerde aanbiedingen.

Bezoekers kiezen in toenemende mate een tijdsslot. Dat stelt de parken in staat om het bezoek te spreiden. Zeker als gevolg van de crisis is dit een interessante ontwikkeling. Bezoekers hebben door het vele thuiswerken meer ruimte om zomaar even overdag een bezoekje een park of dierentuin te brengen.

Auteurs:

Stef Driessen
Sector banker
stef.driessen@nl.abnamro.com
06-53985329

Ward van der Stee
Sector analyst
ward.van.der.stee@nl.abnamro.com
06-82657103

Foto's: Hannie Verhoeven

De in deze publicatie neergelegde opvattingen zijn gebaseerd op door ABN AMRO betrouwbaar geachte gegevens en informatie. Door de onzekerheid over het verloop van het coronavirus zijn deze verwachtingen met meer onzekerheid omgeven dan gebruikelijk. Noch ABN AMRO, noch functionarissen van de bank kunnen aansprakelijk worden gesteld voor in deze publicatie eventueel aanwezige onjuistheden. De weergegeven opvattingen en prognoses houden niet meer in dan onze eigen visie en kunnen zonder nadere aankondiging worden gewijzigd. Het gebruik van tekst of cijfers uit deze publicatie is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Teksten zijn afgesloten op 6 november 2020 © ABN AMRO